

INSTITUUT VOOR
**Maatschappelijke
Relevantie**

**REGIE NEMEN ALS
(WERELD-)BURGER:
EEN WAARDEN-GEDREVEN
EVALUATIEONDERZOEK NAAR
DE OPBRENGST VAN HET VAK
BURGERSCHAP**

 **friesland
college**

AUGUSTUS 2023

INHOUDSOPGAVE

MANAGEMENT SAMENVATTING.....	3
INLEIDING	4
METHODE	6
RESULTATEN	8
Resultaten studenten.....	8
Resultaten docenten	15
HOOFDBEVINDINGEN EN AANBEVELINGEN.....	17
ONDERZOEKSTEAM	20

MANAGEMENT SAMENVATTING

Het Friesland College stelt een vijftal bedoelingen, oftewel ambities, voor haar burgerschapsonderwijs voorop. Deze evaluatie geeft een kwalitatief oordeel ten aanzien van deze bedoelingen. Het gaat er vooral om in hoeverre het burgerschapsonderwijs de gewenste veranderingen bij studenten teweegbrengt. Op basis van een documentenonderzoek, twee focusgroepen, een vragenlijst onder 261 studenten en een afweging van de onderzoekers, komen we tot de volgende kwalitatieve waardering van de gewenste verandering op ieder van de vijf bedoelingen.

Persoonlijk leiderschap

Kritische denkvaardigheden

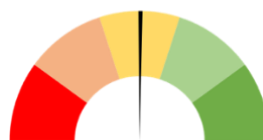
Wereldburgerschap

Medeverantwoordelijkheid samenleving

Rechtsstaat en democratie

Deze wijzers weerspiegelen het oordeel van het onderzoeksteam op een vijfpuntsschaal: 1. Helemaal niet goed (donkerrood), 2. Niet goed (lichtrood), 3. Matig (geel), 4. Goed (lichtgroen), 5. Heel erg goed (donkergroen). De scores op de bedoelingen variëren van goed tot matig. Het is belangrijk dat docenten de uitkomsten bespreken en samen met hun collega's van ROC Friese Poort de ambities voor de komende periode bepalen met als doel de uitkomsten te verbeteren. Meer specifiek doen wij de volgende vijf aanbevelingen om de wijzers in de juiste richting te laten bewegen.

1. Geef betekenis aan de resultaten door herhaling en vergelijking
2. Faciliteer actieve leerkringen en laat docenten verbeteracties formuleren
3. Investeer in docenten en harmoniseer werkwijzen
4. Doen, Ontmoeten, Ervaren, maar ook Reflecteren
5. Bewaak de visie en focus tijdens de fusie

Meer over de onderbouwing van de hoofdbevindingen en aanbevelingen leest u in het vervolg van dit rapport.

INLEIDING

Friesland College wil dat studenten het beste uit zichzelf halen. Zelfstandige en zelfbewuste vakmensen die zich weten te verhouden tot de snel veranderende samenleving¹. Samen zorgen docenten en studenten ervoor dat ze up-to-date blijven. Ze zijn zich bewust van hun gedeelde verantwoordelijkheden, voor onze eigen samenleving en samenlevingen buiten onze landsgrenzen, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid².

Het burgerschapsonderwijs speelt een belangrijke rol in het realiseren van deze ambitie. Daarnaast hebben mbo-scholen ook een wettelijke verplichting om burgerschapsonderwijs te geven aan hun studenten. De gedachte hierachter is dat studenten niet alleen worden opgeleid tot vakmensen, maar ook tot burgers die volwaardig deelnemen aan de samenleving. Volwaardige deelname aan de samenleving is echter geen gegeven. Mbo-studenten voelen zich vaak niet gehoord door de politiek en hebben weinig vertrouwen in hun toekomst³. Burgerschapsonderwijs kan een belangrijke rol spelen om de maatschappelijke positie van mbo-studenten te versterken.

De wet schrijft voor dat mbo-instellingen een inspanningsverplichting hebben om burgerschapsonderwijs te geven⁴. Een wettelijke examenverplichting is er (nog) niet. Volgens de wet moet invulling worden gegeven aan vier dimensies (politiek-juridisch, economisch, sociaal-maatschappelijk en vitaal burgerschap), en moet er aandacht zijn voor de kritische denkvaardigheden van studenten⁵.

Dit wettelijke kader biedt veel vrijblijvendheid rondom de invulling van het burgerschapsonderwijs en daarmee loopt de kwaliteit van burgerschapsonderwijs sterk uiteen.⁶ Om de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs te verbeteren heeft de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een expertgroep in het leven geroepen om de eisen rondom burgerschap te herzien⁷. Het ligt in de lijn der verwachting dat er op termijn striktere eisen komen. Voor scholen is het dus belangrijk om te weten of ze met hun burgerschapsonderwijs het goede doen. Friesland College zet daarom actief in op het inzichtelijk maken van de opbrengst van het burgerschapsonderwijs.

Friesland College heeft het Instituut voor Maatschappelijke Relevantie (IVMR), onderdeel van strategisch adviesbureau AethiQs, gevraagd om het burgerschapsonderwijs vanuit haar visie en waarden te evalueren. Vanuit haar visie wil de school studenten niet alleen opleiden tot vakmensen, maar tot praktische wereldburgers die volwaardig deelnemen aan de samenleving. De school beoogt studenten te stimuleren tot nadenken over hun eigen identiteit en hoe ze zich verhouden tot de wereld om hen heen. De vraag is in hoeverre Friesland College haar ambities waarmaakt en er beweging te zien is bij studenten.

¹ Servicedocument: Expertiseplatform, Praktische Wereldburger

² <https://www.frieslandcollege.nl/over-ons/de-organisatie>

³ "Ik ben *maar een* mbo'er" Het mentaal welbevinden van mbo-studenten tijdens de coronacrisis. RIVM

⁴ Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB

⁵ Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB

⁶ Burgerschapsonderwijs in een veranderende samenleving

⁷ Burgerschapsonderwijs in een veranderende samenleving

Een bijkomende reden om nader onderzoek uit te voeren naar het burgerschapsonderwijs binnen Friesland College is de fusie met ROC Friese Poort. De fusieschool – Firda – profileert zich door expliciet in te zetten op het opleiden van studenten voor een vak én het leven. Om de unieke positieve aspecten van het burgerschapsonderwijs van beide instellingen te benutten en integreren is óók inzicht nodig in de staat van het burgerschapsonderwijs van Friesland College⁸. Dit inzicht dient handelingsperspectief te bieden aan bestuurders en aan docenten om het burgerschapsonderwijs nóg beter te maken en studenten voor te bereiden op een fijn leven en de uitdagingen van de hedendaagse maatschappij. Daarom staat de volgende hoofdvraag centraal in dit evaluatieonderzoek:

Wat is de opbrengst van het vak burgerschap ten aanzien van de ambities van Friesland College en op welke manier kan het burgerschapsonderwijs worden verbeterd?

⁸ Sterker uit de startblokken: Een waarden-gedreven evaluatieonderzoek naar de opbrengt van het vak burgerschap in het mbo. ROC Friese Poort.

METHODE

Het onderzoeksteam heeft meerdere methodologische stappen gezet om inzicht te krijgen in de opbrengst van het burgerschapsonderwijs. Tijdens het onderzoek zijn kwalitatieve en kwantitatieve data verzameld. Tabel 1 omschrijft de belangrijkste methodologische stappen op hoofdlijnen.

Tabel 1. Methodologische stappen.

Methodologische stappen	Samenvatting
1. Documentenonderzoek	Het onderzoeksteam bestudeerde de belangrijkste documenten over het burgerschapsonderwijs binnen Friesland College. Het bestuderen van interne (visie)documenten verschafte inzicht in de visie van Friesland College ten aanzien van het vak burgerschap.
2. Samen tot de bedoeling komen	<p>Tijdens diverse besprekingen zijn de ambities, de bedoelingen, van het burgerschapsonderwijs besproken. In een onlineoverleg met het College van Bestuur, de coördinator burgerschap en het onderzoeksteam zijn de vijf bedoelingen van het burgerschapsonderwijs gezamenlijk vastgesteld. De bedoelingen komen gedeeltelijk voort uit de Brede Basislijn Burgerschap. Er is gekozen om de vijf belangrijkste bedoelingen te formuleren en onderzoeken, zodat elke bedoeling gedegen kon worden onderzocht, zonder dat er te veel tijd en energie van de participanten werd gevraagd. De vijf bedoelingen zijn als volgt:</p> <p>Door het vak burgerschap vinden studenten het belangrijker om...</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ... de regie te nemen over het eigen werk en leven en een eigen plek in de samenleving te vinden (persoonlijk leiderschap). 2. ... zich bezig te houden met politiek en deel te nemen aan de democratie (rechtsstaat en democratie). 3. ... een goed onderbouwde mening te hebben en te onderzoeken of iets klopt of niet (kritische denkvaardigheden). 4. ... zich in te zetten voor de samenleving en mensen te helpen buiten de professionele sfeer (medeverantwoordelijkheid voor de samenleving). 5. ... zich te verdiepen in andere culturen en landen en te begrijpen dat er een wereld is voorbij de eigen omgeving (wereldburgerschap).
3. Focusgroepen met studenten en docenten	<p>Focusgroepen zijn gehouden om inzicht te krijgen in de onderwijspraktijk en de ervaringen van studenten en docenten ten aanzien van het vak burgerschap.</p> <p>Op locatie bij Friesland College zijn in totaal vier focusgroepen gehouden: twee met studenten (n=22) en twee met docenten (n=14). Elke focusgroep duurde anderhalf uur en gaf kwalitatief inzicht in de ervaringen van studenten en docenten over het burgerschapsonderwijs.</p> <p>De focusgroepen met studenten waren gestructureerd a.d.h.v. de vijf bedoelingen die door Friesland College zijn geformuleerd. Studenten doorliepen een boekje met afbeeldingen en vragen per bedoeling. Vervolgens konden ze tijdens de focusgroep hun antwoorden toelichten en met elkaar in discussie gaan. De focusgroepen met docenten waren gestructureerd aan de hand van een topic guide.</p> <p>De focusgroepen gaven inzicht in de behoeften van docenten en studenten om het burgerschapsonderwijs te verbeteren. Tijdens de focusgroepen kwam aan bod op welke manier studenten binnen en</p>

	buiten Friesland College bezig zijn met de vijf bedoelingen. Ook werd besproken hoe docenten kunnen worden toegerust om nog beter burgerschapsonderwijs te geven.
4. Begeleide digitale vragenlijst	<p>Het doel van de begeleide digitale vragenlijst was om de kwalitatieve data te substantiëren en al dan niet te bevestigen. Studenten van steeds één klas vulden de vragenlijst in onder begeleiding van door het onderzoeksteam geïnstrueerde docenten. In totaal hebben 300 studenten de vragenlijst geopend, waarvan 261 studenten de vragenlijst volledig hebben ingevuld.</p> <p>De vragenlijst gaf inzicht in:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De gedragingen van studenten met betrekking tot de vijf geïdentificeerde bedoelingen. • Het belang dat studenten hechten aan de bedoelingen. • Hoeveel studenten meer belang hechten aan de bedoelingen door wat ze hebben meegemaakt bij Friesland College. • Hoeveel studenten het toegenomen belang toeschrijven aan het vak burgerschap.
5. Consensus onderzoeksteam	<p>Er is een consensusmeeting georganiseerd met het onderzoeksteam om de hoofdbevindingen te duiden en meer betekenis te geven. Het onderzoeksteam focuste hierbij op de toegevoegde waarde van het vak burgerschap in relatie tot de geïdentificeerde bedoelingen (stap 2). Elk lid van het team vormde een onafhankelijk oordeel over hoe Friesland College presteert ten aanzien van de vijf bedoelingen.</p> <p>Alle overwegingen werden besproken, waarna het onderzoeksteam tot een consensus kwam (wijzers management samenvatting). Elke bedoeling is beoordeeld op de volgende vijfpuntsschaal:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Helemaal niet goed (donkerrood) 2. Niet goed (lichtrood) 3. Matig (geel) 4. Goed (lichtgroen) 5. Heel erg goed (donkergroen)

Leidende uitgangspunten

Het belangrijkste uitgangspunt van de gehanteerde methode is dat het onderzoek waarden-gedreven is. Dat betekent dat de ambities van Friesland College en het belang dat studenten daaraan hechten centraal staan, en niet zo zeer kennisbevordering. De assumptie is dat studenten handelen in lijn met de waarden die ze onderschrijven.

Een ander leidend uitgangspunt is om aan te sluiten op de leefwereld van studenten, bijvoorbeeld door rekening te houden met het taalniveau en het gebruik van afbeeldingen om abstracte begrippen te duiden. Daarnaast werden studenten begeleid bij de dataverzameling door leden van het onderzoeksteam of geïnstrueerde docenten, zodat ze vragen konden stellen wanneer zaken onduidelijk waren.

Het onderzoek dient eveneens handelingsperspectief te bieden voor Friesland College om de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs te bevorderen. Dit uitgangspunt is verweven door de gehele methodiek, waaronder de data-analyse.

RESULTATEN

Dit hoofdstuk presenteert de bevindingen van dit onderzoek. Daarbij worden eerst de resultaten voor studenten (focusgroepen en de begeleide digitale vragenlijst) besproken ten aanzien van elke bedoeling. De bevindingen van de focusgroepen met docenten worden daarna besproken.

Resultaten studenten

Tabel 2 bevat een overzicht van de demografische kenmerken van de studenten die de digitale vragenlijst hebben ingevuld. Studenten die de vragenlijst niet volledig hebben ingevuld zijn verwijderd uit de dataset. De studenten (n=22) die deelnamen aan de focusgroepen, volgden de opleidingen Maatschappelijke zorg, Retail manager of verkoopmedewerker, CIOS, Persoonlijk begeleider specifieke doelgroepen, Human technology, Juridische administratie, en Zelfstandig werkend bakker. Deze studenten zaten allen in het eerste of tweede jaar van de opleiding.

Tabel 2. Demografische kenmerken van de studenten.

Geslacht	N (totaal = 261)	Percentage
Man	106	40,61%
Vrouw	148	56,70%
Anders	7	2,68%
Opleiding		
Sociaal werk	52	19,92%
Verpleegkunde	43	16,48%
Onderwijsassistent/pedagogisch werk	37	14,18%
Travel & hospitality	34	13,03%
Transport & logistiek	32	12,26%
CIOS	15	5,75%
Autotechniek	8	3,07%
Zelfstandig werkend kok	7	2,68%
Maatschappelijke zorg	7	2,68%
Marketing & communicatie	5	1,92%
Verzorgende IG	5	1,92%
Bedrijfsadministratie	3	1,15%
Vestigingsmanager groothandel	3	1,15%
AV-specialist	3	1,15%
Adviseur mobiliteitsbranche	2	0,77%
GPM	2	0,77%
Manager retail	1	0,38%
Juridische administratie	1	0,38%
Niveau opleiding		
Mbo niveau 1	1	0,38%
Mbo niveau 2	0	0,00%
Mbo niveau 3	42	16,09%
Mbo niveau 4	218	83,52%

Jaar opleiding		
Jaar 1	152	58,24%
Jaar 2	90	34,48%
Jaar 3	19	7,28%
Lessuren burgerschap per week		
1 lesuur	89	34,10%
2 lessuren	98	37,55%
3 lessuren	3	1,15%
Anders	71	27,20%

Persoonlijk leiderschap

Uit de focusgroepen blijkt dat studenten persoonlijk leiderschap belangrijk vinden. Deze bevinding werd bevestigd door de vragenlijst, waarin meer dan 80% van de studenten aangaf belang te hechten aan deze bedoeling. Ook geeft meer dan 40% aan persoonlijk leiderschap belangrijker te vinden door wat ze hebben meegemaakt bij Friesland College. Door docenten en loopbaancoaches worden studenten gestimuleerd om persoonlijk leiderschap te ontwikkelen en studenten waarderen dat. De invulling van persoonlijk leiderschap is in de eerste plaats gericht op het realiseren van wat studenten zelf willen, en minder op hun rol in relatie tot de samenleving. Studenten stellen het op prijs als er aandacht is voor het verkrijgen van inzicht in en de ontwikkeling van de competenties die zij nodig hebben voor hun toekomstige loopbaan. Studenten zien niet altijd direct de relatie tussen persoonlijk leiderschap en burgerschap.

Bevindingen focusgroepen

“Ik wil richting jeugdzorg. (...) Ik heb hiervoor een andere opleiding gevolgd, die heb ik afgesloten in 2019, en toen kwam corona, dus toen had ik 2 jaar gewerkt. Toen had ik gewerkt voor de opleiding waarvoor ik afgestudeerd was, en toen dacht ik, ja dit is het toch niet. Dus toen ben ik gaan kijken, wat vind ik nou leuk? Toen heb ik eerst gezorgd voor dementerenden, maar dat vond ik niet heel leuk, daar zat te weinig uitdaging in. Toen ben ik gaan zorgen voor jongeren tot 15, en toen dacht ik, dit vind ik heel leuk. (...) Zo ben ik erachter gekomen dat dit is wat ik wil doen”

“Ik vind het heel belangrijk om de eigen regie te nemen in mijn leven, maar ik vind dat daar te weinig les voor is. Ik heb maar één uur burgerschap in de week. (...) Ik zou wel meer burgerschap willen. Wat meer gericht op je eigen toekomst en zo, dat vind ik best wel belangrijk.”

“Ik weet niet of dat met burgerschap te maken heeft, je werk en je toekomst. Gewoon dat je meer inzicht krijgt in je mogelijkheden in de toekomst, dat vind ik niet echt bij burgerschap horen.”

Bevindingen vragenlijst

Tabel 3. Gedragingen Persoonlijk leiderschap.

Waar herken je je in?	N (totaal = 261)	Percentage
Ik weet waar ik goed in ben	145	55,56%
Ik heb vertrouwen in mijn toekomst	117	44,83%
Als ik iets wil, weet ik hoe ik dat kan bereiken	115	44,06%
Ik voel me geaccepteerd in de samenleving	88	33,72%
Ik kan veel betekenen met het vak dat ik nu leer	73	27,97%

Tabel 4. Belang en impact Persoonlijk leiderschap.

Vragen	N 'helemaal mee eens' en 'eens' (totaal = 261)	Percentage
Ik vind het belangrijk om de regie te nemen over mijn werk en leven	232	88,89%
Regie nemen over mijn werk en leven vind ik belangrijker door wat ik heb meegemaakt bij Friesland College	114	43,68%
(Indien 'helemaal mee eens' of 'mee eens' bij de vorige vraag) Het vak burgerschap heeft hieraan bijgedragen	47	41,23%

Eindoordeel

Het overgrote deel van de studenten vindt persoonlijk leiderschap belangrijk. Meer dan 40% van de studenten geeft aan dat Friesland College in het algemeen hieraan heeft bijgedragen, waaronder ook het burgerschapsonderwijs. Daarmee lijkt het dat vakdocenten en burgerschapsdocenten impact maken op deze bedoeling. Door de relatief grote impact op het thema persoonlijk leiderschap is het eindoordeel van het onderzoeksteam: 4 (goed).

Rechtsstaat en democratie

Studenten gaven in de focusgroepen aan over het algemeen weinig interesse in politiek te hebben. De vragenlijst bevestigt dit. Ongeveer 30% vindt het belangrijk om met politiek bezig te zijn. Ongeveer 13% van de studenten geeft aan dat Friesland College hun interesse in politiek heeft vergroot. Tegelijkertijd nemen studenten (praktische) kennis over politiek mee. Ze leren hoe politiek in Nederland werkt en hoe ze zelf kunnen participeren in het politieke proces. Studenten gaan het belang van politiek zien als ze er zelf mee in aanraking komen, bijvoorbeeld als ze mogen stemmen.

Bevindingen focusgroepen

“Ik ben me wel meer met politiek gaan bezighouden door burgerschap. Ik heb zo geen verstand van politiek, en mijn moeder heeft precies hetzelfde (...) Maar ik moest dit jaar ook stemmen, dus toen ben ik wel thuis gaan opzoeken en me er een beetje in gaan verdiepen. Dus ik kan nu gaan zeggen dat ik er wel wat vanaf weet.”

“Ik stem wel. (...) Maar ik kijk niet naar de stemwijzer. (...) Ik heb een partij die gewoon heel veel bij me past, en dat weet ik. (...) Daar heb ik me over ingelezen”

“Ik ben zelf een boerendochter, dus ik heb gestemd voor de nieuwe partij. Ik hou daar zeker ook wel rekening mee, het stikstofbeleid. (...) Ik volg het stikstofdebat ook wel. Ja niet alle dingen, maar wij weten zeker wel wat er allemaal speelt en hoe het zit en hoe de toekomst is.”

Bevindingen vragenlijst

Tabel 5. Gedragingen Rechtsstaat en democratie.

Waar herken je je in?	N (totaal = 261)	Percentage
Ik heb wel eens een stemwijzer ingevuld	169	64,75%
Ik verdiep me in het nieuws (bijv. nu.nl, journaal)	117	44,83%
Ik praat met vrienden en familie over politiek	102	39,08%
Ik ben wel eens gaan demonstreren	14	5,36%
Ik ga naar bijeenkomsten over politiek	1	0,38%

Tabel 6. Belang en impact Rechtsstaat en democratie.

Vragen	N 'helemaal mee eens' en 'eens' (totaal = 261)	Percentage
Ik vind het belangrijk om met politiek bezig te zijn	85	32,57%
Met politiek bezig zijn vind ik belangrijker door wat ik heb meegemaakt bij Friesland College	33	12,64%
(Indien 'helemaal mee eens' of 'mee eens' bij de vorige vraag) Het vak burgerschap heeft hieraan bijgedragen	25	75,76%

Eindoordeel

Over het algemeen vinden studenten politiek niet zo belangrijk en lijkt het aantal studenten dat Friesland College weet te bereiken relatief beperkt. Van de studenten die wel worden bereikt geeft een ruime meerderheid aan dat het burgerschapsonderwijs hieraan heeft bijgedragen. De focusgroepen bevestigen de importantie van het vak burgerschap voor een specifieke groep studenten ten aanzien van de bedoeling rechtsstaat en democratie. Echter gezien de ambities van de school en het burgerschapsonderwijs is er nog de nodige verbetering mogelijk op deze bedoeling. Daarom is het eindoordeel van het onderzoeksteam: 3 (matig).

Kritische denkvaardigheden

Uit de focusgroepen en vragenlijst blijkt dat studenten erg kritische denkvaardigheden belangrijk vinden. Tegelijkertijd lijkt het begrip van kritische denkvaardigheden ietwat beperkt. Zo zien sommige studenten het hebben van een sterke mening als een goed onderbouwde mening. Het voeren van constructieve discussies in de klas leidt tot nieuwe inzichten en het ontwikkelen van kritische denkvaardigheden.

Bevindingen focusgroepen

“Ik had altijd wel een mening, maar door burgerschap hoor je ook andere meningen, waardoor je mening wel beïnvloed wordt.”

[Meningen van anderen] “Ja, daar kan je wat van leren. Soms als je een discussie hebt en iemand heeft er een andere mening over, dan denk ik, nou, wat vindt hij ervan, en dan kan je misschien een beetje terugkijken, van mijn mening, zijn mening, dan kun je dat een beetje vergelijken met elkaar.”

“Dat ik vragen stel als ik iets niet snap, en dat als ik iets lees of hoor, dat ik ook wil weten of het klopt. (...) Dat doe ik in de les niet per se. Ik ga er wel vanuit dat die man weet dat het echt is ja of nee.”

Bevindingen vragenlijst

Tabel 7. Gedragingen Kritische denkvaardigheden.

Waar herken je je in?	N (totaal = 261)	Percentage
Ik stel vragen als ik iets niet snap	185	70,88%
Ik denk na over mijn posts op social media	131	50,19%
Als ik iets lees of hoor, wil ik weten of het klopt	121	46,36%
Ik baseer mijn mening op meerdere bronnen (bijv. Instagram, NOS)	89	34,10%
Ik word snel boos in discussies	37	14,18%

Tabel 8. Belang en impact Kritische denkvaardigheden.

Vragen	N 'helemaal mee eens' en 'eens' (totaal = 261)	Percentage
Ik vind het belangrijk om een goed onderbouwde mening te hebben	231	88,51%
Een goed onderbouwde mening hebben vind ik belangrijker door wat ik heb meegemaakt bij Friesland College	74	28,35%
(Indien 'helemaal mee eens' of 'mee eens' bij de vorige vraag:) Het vak burgerschap heeft hieraan bijgedragen	43	58,11%

Eindoordeel

Studenten blijken waarde te hechten aan een goed onderbouwde mening. Ten op zichte van de andere bedoelingen vinden relatief veel studenten dit thema belangrijker door wat ze hebben meegemaakt bij Friesland College. Het burgerschapsonderwijs draagt ook bij aan de kritische denkvaardigheden van studenten, voornamelijk door het faciliteren van de dialoog tussen studenten. Tegelijkertijd tonen de focusgroepen dat het begrip van het kritische denkvaardigheden relatief beperkt is, de gedragingen waarin studenten zich herkennen lijken dit beeld te bevestigen. Het eindoordeel van het onderzoeksteam is daarom: 3.5 (matig tot goed).

Medeverantwoordelijkheid samenleving

De meeste studenten (69%) vinden het belangrijk om bij te dragen aan de samenleving. Ze denken echter vaak weinig voor de samenleving te doen. Na doorvragen blijkt geregeld dat ze bijvoorbeeld helpen bij de sportclub of familie. De impact van burgerschapsonderwijs op deze activiteiten is moeilijk in te schatten en lijkt ietwat beperkt. Minder dan een kwart van de studenten geeft aan deze bedoeling belangrijker te vinden door Friesland College. Ook kwam tijdens de focusgroepen naar voren dat buitenschoolse activiteiten en de maatschappelijke bijdrage van studenten niet expliciet onderwerp zijn van gesprek tijdens de burgerschapslessen.

Bevindingen focusgroepen

“Ik heb niet echt dat ik nu echt vast iets doe voor de samenleving, maar ik probeer wel alles [afval] weg te gooien en zo, en we hebben wel een chalet waar veel ouderen wonen, die heb ik een paar keer geholpen met de computer en zo.”

“Ik zit niet bij een vereniging, maar familie of zo help ik wel. Het zijn mensen die naast me staan. Dan wil ik wel voor ze klaarstaan.”

Bevindingen vragenlijst

Tabel 9. Gedragingen Medeverantwoordelijkheid voor de samenleving.

Waar herken je je in?	N (totaal = 261)	Percentage
Ik help mijn familie (bijv. computerhulp opa)	222	85,06%
Ik doe vrijwilligerswerk	58	22,22%
Ik denk na over mijn ecologische voetafdruk	52	19,92%
Ik verdiep me in klimaatverandering	49	18,77%
Ik laat mijn afval te vaak achter op straat	22	8,43%

Tabel 10. Belang en impact Medeverantwoordelijkheid voor de samenleving.

Vragen	N 'helemaal mee eens' en 'eens' (totaal = 261)	Percentage
Ik vind het belangrijk om me in te zetten voor de samenleving	180	68,97%
Me inzetten voor de samenleving vind ik belangrijker door wat ik heb meegemaakt bij Friesland College	57	21,84%
(Indien 'helemaal mee eens' of 'mee eens' bij de vorige vraag:) Het vak burgerschap heeft hieraan bijgedragen	35	61,40%

Eindoordeel

Gezien de ambities van de school en het vak burgerschap onderwijs lijkt de impact op deze bedoeling ietwat beperkt. Alhoewel er activiteiten voor studenten worden georganiseerd – hetgeen ze erg waarderen – zijn buitenschoolse activiteiten en hun bijdrage aan de samenleving nog geen structureel onderwerp binnen het burgerschapsonderwijs. Daarom is het eindoordeel van het onderzoeksteam: 3 (matig).

Wereldburgerschap

Een meerderheid van de studenten (62%) vindt het belangrijk om zich te verdiepen in andere culturen en landen. Ook geven sommige studenten aan dat de Sustainable Development Goals (SDG's) worden gebruikt in het burgerschapsonderwijs, terwijl anderen weinig beeld hadden bij de SDG's. Gedurende hun opleiding bij Friesland College komen ze in aanraking met studenten uit verschillende culturen. Het vak burgerschap helpt verschillen en overeenkomsten tussen culturen bespreekbaar en inzichtelijk te maken. Studenten van een zorgopleiding geven bijvoorbeeld aan dat ze op stages voor mensen uit andere culturen moeten zorgen, en dat ze in dergelijke situaties baat hebben bij kennis van andere culturen.

Bevindingen focusgroepen

“Ik stond er eerst niet bij stil hoe belangrijk het is om dingen van andere culturen te weten, en dat heb ik hier wel meer ingezien. (...) Hoe verschillende culturen leven, en wat wij daarmee te maken hebben. En wat de normen en waarden zijn en hoeveel verschil ertussen kan zitten.”

“Als ik op school erover [andere culturen] hoor vind ik het heel leuk, maar het is niet alsof ik er in mijn vrije tijd dingen over ga opzoeken. (...) Het vak burgerschap helpt me wel om er meer over te leren.”

“Bij elke burgerschapsopdracht moeten we global goals koppelen. En ze staan hier op het schoolplein.”

Bevindingen vragenlijst

Tabel 11. Gedragingen Wereldburgerschap.

Waar herken je je in?	N (totaal = 261)	Percentage
Ik spreek geregeld met mensen uit andere culturen	116	44,44%
Ik verdiep me in de oorlog in Oekraïne	90	34,48%
Door burgerschap weet ik wat de SDG's (Sustainable Development Goals/duurzame ontwikkelingsdoelen) zijn	57	21,84%
Ik weet wat de WHO (World Health Organization/wereldgezondheidsorganisatie) doet	51	19,54%
Ik stoer me aan mensen met een ander geloof	24	9,20%

Tabel 12. Belang en impact Wereldburgerschap.

Vragen	N 'helemaal mee eens' en 'eens' (totaal = 261)	Percentage
Ik vind het belangrijk om me te verdiepen in andere culturen en landen	161	61,69%
Me verdiepen in andere culturen en landen vind ik belangrijker door wat ik heb meegemaakt bij Friesland College	66	25,29%
(Indien 'helemaal mee eens' of 'mee eens' bij de vorige vraag:) Het vak burgerschap heeft hieraan bijgedragen	46	69,70%

Eindoordeel

De studenten geven aan het belangrijk te vinden om zich in andere culturen te verdiepen en zien ook de verbinding met hun vakgebied. Burgerschap draagt bij aan deze bedoeling, maar de vormgeving van het onderwijs en daarmee de impact, lijkt nog sterk te verschillen binnen Friesland College. Een aantal studenten wist bijvoorbeeld niet wat de SDG's zijn, terwijl andere studenten aangaven dat SDG's in alle burgerschapsopdrachten naar voren komen. Omdat de school zelf een hoge ambitie stelt op deze bedoeling is het oordeel van het onderzoeksteam: 3.5 (matig tot goed).

Resultaten docenten

Belangrijke thema's die uit de focusgroepen met docenten naar voren kwamen worden hieronder besproken.

Gekwalificeerde burgerschapsdocenten

Docenten vinden dat een goede burgerschapsdocent is opgeleid om het vak te geven. Ze stellen dat iemand ook niet snel wiskunde of Nederlands zou geven zonder daarvoor opgeleid te zijn. Professionalisering van de docenten is een kernpunt in het versterken van het burgerschapsonderwijs.

“Ik vind eigenlijk ook dat je opgeleid moet zijn tot docent burgerschap. Ik heb me er erg aan gestoord dat Jan en alleman, om het maar even oneerbiedig te zeggen, het zou mogen doen.”

“Wij zijn docent maatschappijleer, maar ik ga geen wiskunde geven of Nederlands of rekenen, waarom mogen zij dan wel burgerschap geven.”

Relatie tussen burgerschap en beroep

Studenten tonen meer interesse in een onderwerp of bedoeling van burgerschap als het gerelateerd is aan hun opleiding of vakgebied. Voor de docent kan hier een uitdaging liggen om de koppeling met de opleiding te maken. Volgens docenten zien studenten het belang van burgerschap als studenten inzien wat het concreet voor ze kan betekenen.

“Het is allemaal een ver van je bed show. Alleen door in het persoonlijke te zitten kan je de studenten bereiken. Je moet het dichtbij ze brengen.”

“Als ze de verbindingen zien met hun beroep willen ze wel proberen.”

Uiteenlopende invulling van burgerschap

De invulling van de burgerschapslessen en examinering verschilt sterk per opleiding of per docent. Dit heeft volgens docenten invloed op de kwaliteit van het onderwijs.

“Er is niet een programma, iedereen maakt heel veel eigen materiaal. Dus ik denk dat de kwaliteit per docent ook heel erg verschilt en per afdeling en per locatie.”

“Eén opleiding doet bijvoorbeeld een reflectie per dimensie en daarmee kan een student met één gesprek het vak al afronden, terwijl ze bij mij misschien wel 40 opdrachten per jaar moeten laten zien.”

Maatschappelijk gevoelige onderwerpen

Het bespreekbaar maken van maatschappelijk gevoelige onderwerpen is uitdagend. Volgens docenten hebben sommige studenten vrij extreme en rigide meningen. Docenten proberen een balans te vinden tussen het bespreken van gevoelige onderwerpen, hun eigen gevoel van veiligheid en (on)rust in de klas.

“Ik kan sommige dingen niet bespreken in de klas. Er is een gemengde groep, de een doet extremistische uitspraken en de ander heeft wel begrip. Ik voel me niet veilig om bepaalde onderwerpen te bespreken.”

“Het bespreekbaar maken van maatschappelijk gevoelige onderwerpen is moeilijk. Het bespreken van actualiteiten en de vrijheid van meningsuiting is levensbedreigend geworden. Dit is de maatschappij, niet niveau specifiek. Het gaat al fout bij het basisonderwijs. Je ziet hier het effect: dat bepaalde dingen niet in de klas besproken kunnen worden.”

Additionele bevinding

In de begeleide digitale vragenlijst werd studenten gevraagd om hun burgerschapslessen te beoordelen op een schaal van 1 t/m 10. Het gemiddelde cijfer dat studenten gaven aan het vak burgerschap was 5.9 (SD = 2.4). Studenten gaven hun burgerschapsonderwijs dus een krappe voldoende. In lijn met de andere bevindingen, is te zien dat er veel variatie zit in de ervaringen van studenten.

HOOFDBEVINDINGEN EN AANBEVELINGEN

Dit hoofdstuk presenteert de conclusies en aanbevelingen van dit waarden-gedreven evaluatieonderzoek naar de opbrengst van het vak burgerschap binnen het Friesland College. De hoofdbevindingen zijn het resultaat van alle verzamelde data en de analyse en interpretatie van het onderzoeksteam. Op basis van de opgedane inzichten doen wij enkele aanbevelingen om de onderwijspraktijk binnen het Friesland College te verbeteren, daarbij is vanzelfsprekend aandacht voor de fusie met ROC Friese Poort en de fusieorganisatie Firda. De verwachting is dat door het opvolgen van de aanbevelingen Friesland College meer beweging genereert bij studenten ten aanzien van de geformuleerde bedoelingen, en daarmee de wijzers (zie management samenvatting) in de juiste richting beweegt.

Hoofdbevinding 1 Met haar ambities weet het Friesland College relatief veel studenten te bereiken. Zo gaf meer dan 40% van de studenten aan persoonlijk leiderschap belangrijker te vinden door wat ze hebben meegemaakt bij Friesland College. Ook ten aanzien van de bedoelingen kritische denkvaardigheden, wereldburgerschap en medeverantwoordelijkheid samenleving, gaf meer dan 20% van de studenten aan deze bedoelingen belangrijker te vinden door wat ze hebben meegemaakt bij Friesland College. Alleen voor de bedoeling rechtsstaat en democratie was de impact geringer met 13%. Dat de studenten aangeven deze bedoelingen belangrijker te vinden is niet volledig toe te schrijven aan het vak burgerschap, al speelt het vak burgerschap wel een belangrijke rol.

Hoofdbevinding 2 Het burgerschapsonderwijs lijkt relatief het meest effectief op de bedoelingen die studenten gemiddeld gezien minder belangrijk vinden, bijvoorbeeld rechtsstaat en democratie en wereldburgerschap. Dit kan erop duiden dat het burgerschapsonderwijs erin slaagt een specifieke doelgroep te bereiken, bijvoorbeeld studenten met een kennisachterstand op het gebied van rechtsstaat en democratie. Deze bevinding lijkt eveneens te suggereren dat het burgerschapsonderwijs erin slaagt het perspectief van studenten te verbreden, alhoewel de impact nog beperkt is.

Hoofdbevinding 3 De vaardigheden van docenten zijn doorslaggevend voor de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs. Een goede burgerschapsdocent beschikt over uitstekende didactische vaardigheden en gesprekstechnieken, durft zich kwetsbaar op te stellen, stelt vragen aan studenten, kan zich inleveren in meerdere perspectieven, is flexibel en sluit aan op de actualiteit, en brengt onderwerpen met respect en humor. Met name aansluiten op de beroepspraktijk en de leefwereld van studenten vonden docenten cruciaal.

Hoofdbevinding 4 Het vak burgerschap is in ontwikkeling. Er is veel variatie in de onderwijsmethodiek en de manier waarop docenten ondersteund worden. Een gevolg is dat studenten enigszins 'geluk' moeten hebben met de docent en het burgerschapsonderwijs dat zij genieten. De docenten die deelnamen aan dit onderzoek gaven aan zich ambassadeur of voorvechter te voelen voor het vak, mede omdat het belang niet altijd werd gezien door collega's.

Hoofdbevinding 5 Friesland College heeft een unieke identiteit ten aanzien van burgerschap met unieke thema's zoals persoonlijk leiderschap, wereldburgerschap en de Sustainable Development Goals (SDG's). Tegelijkertijd zijn dit grote thema's die soms lastig over te

brengen zijn. Een duidelijke visie en focus kan helpen bij het duidelijk overbrengen van deze grote en complexe thema's.

Aanbeveling 1. Geef betekenis aan de resultaten door herhaling en vergelijking

De bevindingen van dit onderzoek geven een eerste inzicht in de effectiviteit van het burgerschapsonderwijs. Referentiecijfers op basis van vergelijkend onderzoek bij andere mbo-scholen geven meer betekenis aan de cijfers. Het volgen van studenten over de tijd en herhaling van dit onderzoek geeft specifiek en betrouwbaarder inzicht in de opbrengst van het burgerschapsonderwijs.

Aanbeveling 2. Faciliteer actieve leerkringen en laat docenten verbeteracties formuleren

Tijdens dit onderzoek bleek wederom dat docenten behoefte hebben aan uitwisseling. Na de focusgroepen wisten docenten elkaar te vinden en werden inzichten en best practices uitgewisseld. Actieve leerkringen met docenten van Friesland College en ROC Friese Poort kunnen van bijzondere meerwaarde zijn in het kader van de fusie. Enerzijds om zo te leren van elkaars unieke aanpak en anderzijds om een professioneel netwerk binnen de fusieorganisatie op te bouwen. Een concreet onderwerp van gesprek kan het identificeren van verbeterpunten zijn op basis van de bevindingen van dit onderzoek. Daarbij hoort ook het formuleren van ambities bij een volgende evaluatie van het burgerschapsonderwijs.

Aanbeveling 3. Investeer in docenten en harmoniseer werkwijzen

Goed burgerschapsonderwijs gaat of staat met de vaardigheden van docenten. Blijf – zoals momenteel al het geval is – investeren in de didactische vaardigheden en gesprekstechnieken van docenten. Zorg voor een duidelijk bekwaamheidsprofiel en geef docenten voldoende vrije ruimte om invulling te geven aan het vak burgerschap. De ruimte betekent niet dat er geen randvoorwaarden of kaders moeten zijn. Docenten hebben juist behoefte aan duidelijke kaders, bijvoorbeeld ten aanzien van de formatie en een urennorm. Deze kaders met vrijheid helpen ook bij de positionering van het vak. De burgerschapsvisie van Firda vormt een kapstok om de werkwijzen binnen 'Friesland College' en de gehele fusieorganisatie te harmoniseren.

Aanbeveling 4. Doen, Ontmoeten, Ervaren, maar ook Reflecteren

Richt burgerschap zo veel mogelijk op een praktische manier in. Deze opvatting leeft sterk onder de docenten van het Friesland College. Het zijn door de bank genomen enthousiaste en ondernemende docenten die binnen de beschikbare middelen allerlei activiteiten voor studenten organiseren. Tegelijkertijd dient er ook voldoende aandacht besteed te worden aan het leren van deze ervaringen bijvoorbeeld door een duidelijk plan vooraf te hebben en het reflecteren op specifieke onderwerpen na activiteiten.

Aanbeveling 5. Bewaak de visie en focus tijdens de fusie

Medewerkers en docenten van Friesland College zijn druk met fusieperikelen. Er speelt op het moment veel en er komt veel op hen af. Dat hebben wij ook gemerkt tijdens het onderzoekstraject. In de veelheid der dingen is het geen gemakkelijke opgave om een heldere burgerschapsvisie uit te dragen en focus te behouden. Terwijl het juist belangrijk is om een duidelijk en uitlegbaar verhaal te hebben, dat stapsgewijs geïmplementeerd kan worden. Denk na over de stapsgewijze implementatie van de nieuwe visie en de harmonisatie van werkwijzen. Wat is echt belangrijk en hoe en in welke mate moeten docenten en studenten bepaalde zaken willen, kennen en kunnen?

Ten slotte

Friesland College zet aantoonbaar in op het vak burgerschap en heeft impact ten aanzien haar eigen en unieke ambities, met name persoonlijk leiderschap. Tegelijkertijd is er nog veel variatie in de opzet van het vak burgerschap binnen de school, hetgeen leidt tot uiteenlopen en niet louter positieve ervaringen van studenten. De bevindingen en aanbevelingen van dit onderzoek bieden handelingsperspectief om de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs te verbeteren. Daarin spelen docenten een belangrijke rol. Burgerschapsdocenten voelen zich soms nog voorvechters van het vak. Ze voelen zich gewaardeerd door de (toegenomen) aandacht die er is voor het burgerschapsonderwijs. Het is belangrijk om deze aandacht te behouden in een drukke fusieperiode. Waarbij er met visie en focus ingezet kan worden op het doeltreffend opleiden van zelfstandige en zelfbewuste vakmensen.

ONDERZOEKSTEAM

Instituut Voor Maatschappelijke Relevantie, AethiQs B.V.

Prof. dr. Arjo Klamer
Wetenschappelijk leider

Dr. Vijay Gangadin MBA
Eindverantwoordelijke proces

Maarten Debets MSc
Uitvoerend projectleider

Sep Ransijn MSc
Ondersteuning

Shaiesta Gangadin MSc
Ondersteuning